

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Министерство образования и науки Республики Бурятия
Муниципальное казенное учреждение
"Закаменское районное управление образования"
Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
"Улекчинская средняя общеобразовательная школа"

РАССМОТРЕНО
На заседании МО
гуманитарного цикла

Руководитель Ажитова Б.Ч.
Протокол № 1»
от «30» августа 2023г.

СОГЛАСОВАНО
Заместитель директора по
УВР

Гончикова И.В.
Протокол №1
от «30» августа 2023 г.

УТВЕРЖДЕНО
Директор МБОУ "Улекчинская
СОШ"

Дамдинова Б.С.
Приказ №21а
от «31» августа 2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета
«Бурятский язык»

для 9 класса основного общего образования
на 2023-2024 учебный год

у. Улекчин 2023 г.

Аннотация к рабочей программе по бурятскому языку(9 класс)

Рабочая программа по бурятскому языку и литературе разработана на основании следующих нормативных документов и научно - методических рекомендаций:

- Федерального Закона «Об образовании РФ» от 29.12.2012 года №273-ФЗ;
- Федерального государственного образовательного стандарта основного общего образования, утвержденного Министерством образования и науки РФ от 17 декабря 2010 года №1897;
- Федерального государственного образовательного стандарта среднего общего образования, утвержденного Министерством образования и науки от 17 мая 2012 года №413
- «Санитарно-гигиенических требований к условиям обучения в общеобразовательных учреждениях» (Постановление Главного государственного санитарного врача Российской Федерации от 29 декабря 2010 года № 189);
- Экспериментальной программы для основной школы по бурятскому языку и литературе для 5-11 классов под редакцией Д.Б.Базаровой.
- Основной образовательной программы основного общего образования МБОУ «Улекчинская СОШ»

Рабочая программа конкретизирует содержание предметных тем образовательного стандарта и дает распределение учебных часов по разделам курса.

Актуальность программы обусловлено тем, что качественные изменения характера национальной политики нашего государства, а также отношения общества к проблеме развития и возрождения национальных языков и культур, делают преподавание национальных языков народов России необходимым условием и неотъемлемой частью литературного образования школьников. Национальные языки становятся действенным фактором национально-культурного развития общества. Все это существенно повышает их статус и значение как общеобразовательной учебной дисциплины.

Бурятский язык является одним из главных элементов культуры бурятского народа - носителя данного языка. Он открывает учащимся непосредственный доступ к духовному богатству бурятского народа, повышает уровень их общего гуманитарного образования, а также является средством межкультурной коммуникации. Поэтому ему отводится существенная роль в решении важных задач, стоящих перед современной школой в плане формирования толерантной личности, развития ее национального самосознания.

Обучение бурятскому языку направлено на достижение следующих целей:

- **формирование** умений общаться на бурятском языке с учетом речевых возможностей и потребностей школьников: элементарных коммуникативных умений в говорении, чтении и письме;
- **развитие** личности ребенка, его речевых способностей, внимания, мышления, памяти и воображения; мотивации к дальнейшему овладению бурятским языком;
- **обеспечение** коммуникативно-психологической адаптации школьников к новому языковому миру для преодоления психологических барьеров в использовании бурятского языка как средства общения;
- **освоение** элементарных лингвистических представлений, доступных школьникам и необходимых для овладения устной и письменной речью на бурятском языке;
- **приобщение** детей к новому социальному опыту с использованием бурятского языка: знакомство школьников с культурой и историей бурятского народа, с фольклором и доступными образцами бурятской литературы.

Федеральный базисный учебный план для общеобразовательных организаций, осуществляющих образовательную деятельность на территории Российской Федерации на этапе основного общего образования изучению бурятского языка отводят: 5 класс- 105 ч, 6 класс-70 ч 7 кл- 70 ч, 8 класс- 105 ч, 9 класс- 102ч.

Учебно-методический комплекс

класс	учебники	авторы	Год издания
-------	----------	--------	-------------

5	Буряад хэлэн	Б.Б.Будаин С.Г.Будаин	Бэлиг 2018
6	Буряад хэлэн	О.Ж.Цыремпилова Ц.С.Жимбиева	Бэлиг 2018
8	Буряад хэлэн	С.Г.Ошоров Ж.Ц.Жамбуева	Бэлиг 2016
7	Буряад хэлэн	О.Ш.Цыремпилова Ц.С.Жанчипова	Бэлиг 2018
9	Буряад хэлэн	В.Д.Патаева О-Х.Н.Нанзанова	Бэлиг 2018

Буряад хэлэн 9 класс

Тайлбари бэшэг

Буряад хэлэнэй, тэрэниие шэнжэлдэг эрдэм ухаанай хүгжэлтые хараадаа абан, Россиин эрдэм хуралсалай түсэбые баримталан, мүнөө үедэ хэрэглэгдэдэг программын үндэһөөр «Буряад хэлэнэй» стандартда тааруулан 2008 ондо зохоогдоһон Буряад Уласай болбосоролой болон эрдэм ухаанай яаманай дурадхаһан туршалгын программа дээрэ үндэһэлнэ.(авторынь Д.Б. Банзарова)

2020-2021 онуудай хуралсалай жэлдэ 9-дэхи класста авторнууд В.Д. Патаевагай ба О-Х. Н. Нанзановагай зохоһон «Буряад хэлэн. Синтаксис. Дунда хургуулийн 9-дэхи класста үзэхэ ном» гэхэн шэнэ номоор энэ программа зохоогдобо. Энэ номой онсо шэнжэнь юуб гэхэдэ, хурагшадай өөһэдөө бээ даагаад хүдэлхэ хүдэлмэри олон оруулагдаа, номой текстнүүдынь, упражненинүүд творческо шэглэлтэй, уран зураашадай олон зурагуудаар холбоо хэлэлгэ хүгжөөлгэ оронхой, тиихэдэ хуушан 9-дэхи классай номоор үгтөөгүй шэнэ темэнүүд оронхой:

Холилдоһон орео мэдүүлэл.

Хэдэн нүхэсэл мэдүүлэлтэй дахалдаһан орео мэдүүлэл.

Текст ба тэрэнэй байгуулга.

Хэлэлгын стильнууд (гүнзэгыгөөр үзэлгэ).

Номой һүүлдэ хургшадай эрдэм дээшэлүүлхын зорилготой хабсаргалта үгтэнэ. Түсэб, конспект, реферат, аннотаци, тезиснүүдые яажа зүбөөр бэшэжэ, яажа хэрэглэхэ тухай дүримүүд, жэшэнүүд үгтөөтэй. Энэ ехэ хайшаалтай. Баһал хэшээлдээ багшада хурагшадые хайн хургахын түлөө «Буряад хэлэн» гэхэн электронно ном хэрэглэхэ тухай хэлэгдэнэ. Электронно номой гол зорилгонууд хадаа түрэл хэлэнэйнгээ баялигы, бэшэгэй дүримүүдые, уран үгын удхын хурагшадтаа ойлгуулха, сэгнүүлхэ гэхэн хүсэл ном соо үгтэһэн 175 сэдэбүүдээр, 1285 даабаринууд текстын түхэлөөр үгтэнхэй. Хурагшад даабаринуудые дүүргэжэ байхадаа, алдугаа өөһэдөө заһаха, дүрим дабтха, толинууд сооһоо танигдаагүй үгын удхатай танилсаха, бэшэлгын тодорхойлхо аргатай.

Шухала шадабари ба дадалнууд.

Хурагшад 9-дэхи класс дүргэхэдэ, иимэнүүд шадабари ба дадалтай болохо еһотой: ниилэлдэһэн, дахалдаһан орео мэдүүлнүүдэй байгуулга зүбөөр элирүүлхэ, тэдэнэй шүүлбэри хэжэ шадаха; холболтогүй орео мэдүүлэлнүүдэй хубинуудай хоорондох удхын харилсаа илгаруулха; сэхэ хэлэлгэтэй орео мэдүүлэлнүүдэй байгуулга ба сэглэлтын тэмдэгүүдые зүбөөр тайлбарилжа шадаха; үгүүлэлнүүдые хэлэгдэһэн янзаарнь (юрэ хөөрэлгэ, зураглалга, бодомжолго) илгаруулжа шадаха; ямар нэгэн зохеолые шүүмжэлһэн үгүүлэл бэлдэхэ; үгүүлэлнүүдые найруулалайнь талаһаа илгаруулжа хураха (ниитын, уран хайханай г.м.). Хүнэй болон өөрынгөө зохеолгын алдуунуудые (бэшэгэй дүримөөр, сэглэлтын тэмдэгүүдээр, грамматикаар, найруулгын талаар) оложо хураха; уран зохеолой хэм гүйсэд баримталжа хураха.

Программын удха.

1. Дабталга. – 7ч.

2. Хэлэн тухай тобшо мэдээн. – 1ч. Нийгэмэй хүгжэлтэд хэлэнэй үүргэ. Буряад хэлэн – буряад арадай үндэһэн хэлэн. Буряад хэлэнэй хүгжэлтын шатанууд. Буряад литературна хэлэн болон нютаг хэлэнүүд.

3. Ниилэлдэһэн ороо мэдүүлэл. – 5ч. Зүрилдэһэн, холбоһон, илгәһан ба залгәһан харилсаатай ниилэлдэһэн ороо мэдүүлэлнүүд.

Ниилэлдэһэн ороо мэдүүлэлэй сэглэлтын тэмдэгүүд.

Ниилэлдэһэн ороо мэдүүлэлые аянгалан удхалжа, зүбөөр үгүүлхэ. Иимэ мэдүүлэлнүүдтэ сэглэлтын тэмдэгүүдые зүбөөр табиha шадабаритай ба дадалтай болголго.

4. Дахалдаһан ороо мэдүүлэл. – 13 ч. Дахалдаһан ороо мэдүүлэлэй шухала ба нүхэсэл мэдүүлэлнүүд. Нүхэсэл мэдүүлэлые шухала мэдүүлэлтэйн холбодог холболтонууд ба холболто үгәнүүд.

Нүхэсэл мэдүүлэлэй янзанууд: тайлбарилһан, элирхэйлһэн, ушарлаһан.

Нүхэсэл мэдүүлэлэй байгуулгаараа ба удхаараа илгарал.

Хэдэн нүхэсэл мэдүүлэлтэй дахалдаһан ороо мэдүүлэлнүүд.

Дахалдаһан ороо мэдүүлэлые удхалан аянгалга ба тэрэнэй сэглэлтын тэмдэгүүд.

Дахалдаһан ороо мэдүүлэлые зүбөөр, алдуугүйгөөр хэлэлгэдээ хэрэглэхэ шадабаритай болголго.

5. Холболтогүй ороо мэдүүлэл. – 4ч. Холболтогүй ороо мэдүүлэлэй хубинуудай хоорондохи удхын харилсаан.

Холболтогүй ороо мэдүүлэлнүүдые удхалан аянгалга ба тэдэнэй сэглэлтын тэмдэгүүд.

6. Сэхэ ба өөршэлэн хэлэлгэ. – 4ч. Сэхэ хэлэлгэтэй ороо мэдүүлэлэй шэнжэ болон байгуулга. Авторай үгэ ба сэхэ хэлэлгэ. Сэхэ хэлэлгэтэй ороо мэдүүлэлэй сэглэлтэнүүд. Сэхэ хэлэлгэ ба өөршэлэн хэлэлгэ.

7. Холилдоһон ороо мэдүүлэл. – 2ч. Холилдоһон ороо мэдүүлэл тухай ойлгосо. Холилдоһон ороо мэдүүлэлэй байгуулга. Холилдоһон ороо мэдүүлэлнүүдэй сэглэлтын тэмдэгүүд.

8. Хэлэлгэ – 16ч.

Үгүүлэлэй илгарал: хөөрөһэн, зураглаһан, бодомжолһон.

Найруулалай янзанууд: эрдэм һуралсалай, ниитын, хэрэгэй, хөөрэлдөөнэй, уран һайханай.

Текст ба тэрэнэй байгуулга. Текстын шэнжэнүүд. Абзац. Хэлэлгын янзанууд: хөөрэлгэ, зураглалга, бодомжолго. Текст хурямжалалга. Түсэб. Тезис. Конспект. Реферат. Аннотаци. Рецензи.

9. Дабталга. – 5ч. Фонетикээр, лексикээр, грамматикаар, бэшэгэй дүримөөр, сэглэлтээр үзэһыень хамтадхалга ба гуримшуулга. Хэлэн дотор шэнэ үгәнүүдэй бии бололго, үндэһэн буряад үгәнүүд ба ондоо хэлэнһээ абтаһан үгәнүүд. Үгын лексическэ удха.

10. Холбоо хэлэлгэ хүгжөөлгэ. – 11ч. Бүхэли зохеолой гү, али тэрэнэй али нэгэ бүлэгэйн удхада дүтэрхыгөөр, синтаксисэйнгээ талаар ороо текстнүүдые хөөрэлгэ ба найруулга бэшэлгэ. Элидхэл, конспект, реферат бэшэлгын дадал. Элдэб ондоо жанруудай найруулгануудые бэшэлгэ. Конспект дээрэ хүдэлмэрилгы саашань үргэлжэлүүлгэ. Һуралсалай дэбтэр соохи уран зохеолой хэһэгэй шухала һанал бодолые элирүүлэн ололго (тезисүүдые бэшэлгэ). Уншаһан номойнгоо гол удхые тобшоор найруулан бэшэлгэ, рецензи бэшэлгэ.

Литература:

1. Буряад һургуулиин программа. «Бэлиг», 2008он.

2. С. Ж. Балданов «Методическа заабаринууд» 9 класс У-У, 1997.

3. 9 классай ном- учебник, буряад хэлэн, В.Д.Патаева, О-Х.Н.Нанзанова У-У, «Бэлиг» 2018 он.

Тематическа түсэб

Буряад хэлэн

Класс: 9

Багша: Будаева Жаргалма Гомбоевна

Программаар үгтэһэн саг: Хамта – 68 час, недели соо 2 час.

Программа үнгэргэгдэхэ шалгалтын хүдэлмэринүүд: 8 час

Хэлэлгэ хүгжөөлгэ: 11 час

Түсэблэлгэ:

Буряад Уласай болбосоролой болон эрдэм ухаанай яаманай дурадхаһан туршалгын программа дээрэ үндэһэлнэ (2008 он)

Учебник: Буряад хэлэн, В.Д. Патаева, О-Х.Н Нанзатова

Улаан-Үдэ, Бэлиг, 2018 он

Буряад хэлэн, 9 класс

I четверть – 16 час

№	Грамматика ба бэшэгэй дүримөөр үзэхэ материал	Темээр үгтэһэн саг
1	Дабталга 6 ч Холбуулалнууд ба тэрэнэй илгаанууд	1ч
2	Мэдүүлэл ба тэрэнэй онсо шэнжэнүүд, илгаанууд	1ч
3	Мэдуулэл ба тэрэнэй онсо шэнжэнүүд, илгаанууд	1ч
4	Юрын ба бээе дааһан дахуулалнууд	1ч
5	Юрын бабээе дааһан дахуулалнууд	1ч
6	Шалгалтын диктант	1ч
7	Диктантын анализ	1ч
8	Х.х. Зурагаар зохёолго В.Инкижинов «Намартаа. Сэлэнгэ дээрэ» Д-35	1ч
9	Хэлэн тухай тобшо мэдээн. Буряад хэлэнэй туухэ, тэрэнэй хүгжэлтэнүүд	1ч
10	Х.х.Түрэл хэлэн, түрэхэн дайда тухай бодомжолго бэшэлгэ Д-3	1ч
11	Орёо мэдүүлэл	1ч
12	Ниилэлдэһэн орёо мэдүүлэлэй илгаанууд	1ч
13	Ниилэлдэһэн орёо мэдүүлэлдэ сэглэлтын тэмдэгүүдые табилга	1ч
14	Ниилэлдэһэн орёо мэдүүлэлэй шүүлбэри	1ч
15	Шалгалтын диктант	1ч
16	Х.х. Р.Мэрдыеев «Доржо Банзаровай портрет». Хүниие харуулһан зураглал бэшэхэ Д-62	1ч
	I четверть – 16 ч.	16ч
1	Дахалдаһан орео мэдүүлэл. Тайлбарилһан нүхэсэл мэдүүлэл ба тэрэнэй илгаанууд	1ч
2	Тайлбарилһан нүхэсэл мэдүүлэлтэй дахалдаһан орёо мэдүүлэлнүүдтэ сэглэлтын тэмдэгүүдые табилга	1ч
3	Тайлбарилһан нүхэсэл мэдүүлэлтэй дахалдаһан орёо мэдүүлэлнүүдтэ сэглэлтын тэмдэгүүдые табилга	1ч
4	Элирхэйлһэн нүхэсэл мэдүүлэлтэй дахалдаһан орео мэдүүлэл	1ч
5	Элирхэйлһэн нүхэсэл мэдүүлэлтэй дахалдаһан орео мэдүүлэлнүүдтэ сэглэлтын тэмдэгүүдые табилга	1ч
5	Х.х. Эсэгэ хүнэй үүргэ тухай бодомжолго.Д-102	1ч
6	Шалгалтын диктант	1ч
8	Ушарлаһан нүхэсэл мэдүүлэлтэй дахалдаһан орео мэдүүлэл	1ч
9	Ушарлаһан нүхэсэл мэдүүлэлэй илгарал	1ч

10	Ушарлаһан нүхэсэл мэдүүлэлэй шүүлбэри	1ч
11	Х.х. «Бэлэрын халуун аршаан тухай домог» изложени бэшэлгэ	1ч
12	Хэдэн нүхэсэл мэдүүлэлнүүдтэй дахалдаһан орео мэдүүлэл. Багсайн хубариһан нүхэсэл мэдүүлэл	1ч
13	Зэргэлэн ба дахалдан хубариһан нүхэсэл мэдүүлэлтэй дахалдаһан орео мэдүүлэл	1ч
14	Шалгалтын диктант	1ч
	II четверть- 14 ч	14ч
1	Х.х. Ч.Шонхоров «Түнхэн.Моондодо» зураглал-зохеолго Д-104	
2-3	Холболтогүй орео мэдүүлэл. Холболтогүй орео мэдүүлэлэй илгаанууд	2ч
4	Холболтогүй орео мэдүүлэлнүүдтэ сэглэлтын тэмдэгүүдые табилга	1ч
5	Шалгалтын диктант	1ч
6	Сэхэ ба өөршэлэн хэлэлгэ.	1ч
7-8	Сэхэ хэлэлгэтэй мэдүүлэлнүүдтэ сэглэлтын тэмдэгүүдые табилга	2ч
9	Шалгалтын диктант	1ч
10	Холилдоһон орео мэдүүлэл	1ч
11	Холилдоһон орео мэдүүлэлнүүдэй сэглэлтын тэмдэгүүд	1ч
12	Цыренжап Сампиловай «Талын дуран» гэхэн зурагаар зохеолго	1ч
13	Хэлэлгэ	1ч
14	Үгүүлэл. Текст.	1ч
15	Үгүүлэлэй байгуулга. Сэдэб. Абзац.	1ч
16	Үгүүлэлые хүсэдөөр гү, али хуряамжалан харуулха тухай	1ч
17	Үгүүлэл соохи мэдүүлэлэй холбоон	1ч
18	Үгүүлэлэй янзанууд. Домоглоһон үгүүлэл.	
19	Зураглаһан үгүүлэл	1ч
20	Бодомжолһон үгүүлэл	1ч
21	Үгүүлэлэй стиль тухай. Албан хэрэгэй стиль	1ч
22		1ч
	III четверть- 22ч	22ч
1	Эрдэм хуралсалай стиль	1ч
2	Ниитэ толилолгын стиль. Портретнэ очерк.	1ч
3	Уран найханай стиль	1ч
4	Шалгалтын хүдэлмэри	1ч
5	Бэшэгэй хэлэлгэдэ хэрэглэгдэдэг текстын янзанууд тухай. Түсэб	1ч
6-7	Конспект. Реферат. Тезис	2ч
8	Аннотаци, рецензи	1ч
9	Х.х. Изложени «Тэжээһэн буруу» Д-145	1ч
10	Х.х. Оршуулга «Храм Будды» Д-184	1ч
		1ч
11	Б. Лыскоковой «Летчик Д-Р Батожабай дайнай үедэ». Зохеолго бэшэлгэ. Д-169	1ч
12	Дабталга. Бэшэгэй дүрим 7ч Фонетикэ. Аялганай тааралдал, хубарил, нугарал	1ч

13	Абтаһан үгэнүүдые зүб бэшэлгэ	1ч
14	Үгын лексическэ удха. Хэлэлгын хубинууд	1ч
15	Синтаксис	1ч
16	Жэлэй шалгалтын диктант	1ч
	VI четверть-16 ч	16ч
	Жэл соо – 68 час	

Тухалагша литература:

1. Ошоров С.Г., Жамбуева Ж.Ц. «Буряад хэлэн», Улаан – Үдэ «Бэлиг», 2008 он.

2. Ц.Б. Цыренова, Б.Б. Жалсанов «Буряад хэлээр, уншалгаар, буряад литератураар нурагшадай мэдэсэ, шадабари, дадал сэгнэхэ эрилтэ», Улаан-Үдэ, «Бэлиг», 2007он.

3. Дампилова Х.Д., Мархаева С.Ж. «Диктантнуудай суглуулбари», Улаан-Үдэ, «Бэлиг», 2002.

4. Батоев Б.Б, Аюрзанайн А.А. «Изложениин текстнүүдэй суглуулбари», «Буряадай номой хэблэл», 2002он.

5. Мархаева С.Ж. «Буряад хэлээр текстнүүд», «Бэлиг», 2002он.